

УДК 353:330.341.1:378

О. В. ІВАНОВ, Н. А. СУМАК

РЕГІОНАЛЬНА СКЛАДОВА ДЕРЖАВНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Визначено роль регіональної складової державної інноваційної політики в сучасних умовах економічного стану. Проаналізовано інфраструктуру інноваційної діяльності в Україні. Розроблено принцип формування та визначено напрями державної інноваційної політики розвитку регіонів.

In this article certainly a role of regional constituent of public innovative policy is in the modern terms of economic position. The analysis of present in Ukraine infrastructure of innovative activity is carried out. Forming principle is developed and directions of public innovative policy of development of regions are certain.

Ключові слова: інноваційна діяльність, державна інноваційна політика, регіональна інноваційна політика.

Основу сталого економічного розвитку країни визначає рівень і динамізм розвитку інноваційної діяльності, яка є системою, що не існує окремо від економічних процесів, а являє собою невід'ємну складову, органічно вплетену в інноваційну модель розвитку економіки різних регіональних рівнів.

Для України регіональні аспекти інноваційної політики мають суттєве значення. У той же час, в регіонах України поки ще існує проблема чіткої системи як формування, так і реалізації науково-технічної та інноваційної політики. Організація взаємодії з цих питань наукових структур і регіональних органів виконавчої влади залишається недосконалою.

Важливо, що наукові дослідження проблем регіональної політики інноваційної діяльності останнім часом розширили теоретико-методологічну базу. Насамперед це стосується змісту і напрямів інноваційної політики держави, закономірностей і принципів її розвитку. Цьому сприяло творче засвоєння напрацьованих вітчизняних і зарубіжних учених у галузі науки державного управління. Основам державного та регіонального управління інноваційною діяльністю присвячено праці О. Алімова, Л. Безчасного, О. Білоцерківського, В. Коллонтай, Л. Новікової та ін. Різні аспекти регіональних проблем інноваційної політики досліджені в роботах О. Амоши, А. Гуржія, В. Соловйова, В. Кореняко, Л. Федулової, М. Гамана, П. Буряка, С. Кацура, С. Романюка та ін.

Проте детальне ознайомлення з працями вітчизняних науковців дозволило дійти висновку про відсутність системного методологічного інструментарію управління економічними та соціальними процесами українських регіонів з урахуванням концептуальних засад інноватики, реалій і викликів зовнішнього світу.

На жаль, на сьогодні відсутні принципи формування державної інноваційної політики розвитку певних територій з урахуванням їх ресурсного потенціалу.

Науково-теоретична та практична значущість зазначених проблем зумовила вибір теми, постановку завдання, актуальність і цільову спрямованість статті.

На рівні регіонів питаннями, які мають відношення до інноваційної політики, займаються комісії та комітети обласних рад, підрозділи в обласних держадміністраціях, регіональні наукові центри НАН та Міністерства освіти і науки України (РНЦ), територіальні центри науково-технічної та економічної інформації (ЦНТЕІ), регіональні центри інноваційного розвитку (РЦІР), деякі інші державні та громадські організації та установи [3, с. 115].

Однак діяльність зазначених органів, організацій та установ практично не координується. У сучасних умовах розвитку економіки потрібна більш чітка система управління науково-технічною, інноваційною та промисловою діяльністю на регіональному рівні. З цією метою доцільно, зокрема, створити координаційні ради з проблем підвищення конкурентоспроможності економіки та інноваційного розвитку при обласних органах влади, які б забезпечували:

- організацію виконання регіональних розділів національних і державних програм;
- аналіз стану і прогнозування розвитку регіонального господарського комплексу, його окремих галузей, а також аналіз стану екологічної природоохоронної діяльності;
- обґрунтування пріоритетів науково-технічного, промислового, екологічного і соціального розвитку регіону, його технологічної модернізації та структурної перебудови економіки;
- формування та реалізацію регіональних науково-технічних, інноваційних програм і проектів;
- замовлення науково-технічних та інноваційних проектів, які зорієнтовані на вирішення виробничих, екологічних і соціальних проблем регіону;
- стимулювання розвитку діючих та створення нових форм організації науково-технічних, інноваційних та науково-виробничих територіальних і точкових структур (науково-технічних центрів, інкубаторів інноваційного бізнесу, технопарків, вільних економічних зон).

Установлено, що системна криза, яка притаманна економіці України довгий час, спричинила такі проблеми в регіонах, як: падіння ділової та інвестиційної активності; зниження рівня використання виробничих потужностей; погіршення ситуації на ринку зайнятості; підвищення боргового тягаря населення; зниження корпоративних прибутків. Сучасний стан інноваційної діяльності активних у минулому територій характеризується розпадом наукових і науково-технічних зв'язків між регіональними, галузевими та функціональними науковими комплексами, нездоленням наукових кадрів, складністю у впровадженні інновацій у всі сфери економіки та суспільства в цілому. Невпорядкованість і недосконалість систем управління на місцевому рівні не дозволяють використовувати їх з достатньою ефективністю, що виявляється в такому: рівень розвитку науки та технологій не забезпечує підвищення ефективності суспільного виробництва та підвищення конкурентоспроможності продукції.

Виклики економічного розвитку України обумовлюють потребу посилення регіональних аспектів інноваційного розвитку, розбудови в кожному регіоні регіональної інноваційної системи, створення ефективної інфраструктури

інноваційної діяльності, функціонування якої було б спрямоване на активізацію інноваційних процесів, забезпечення високих темпів економічного розвитку.

На відміну від розвинутих країн, в Україні не створено національну інноваційну систему, а негативні тенденції зниження інноваційної активності підприємств разом зі скороченням наукового сектора стримують процеси економічного зростання та ставлять під загрозу подальший прогресивний розвиток як регіонів, так всієї держави.

Дослідження рівня економічного розвитку виробництва та динаміки технологічних зрушень у структурі промислового комплексу регіонів виявили, що лідерами виступають лише ті регіони, де поєднані промисловість з науково-технологічною та інноваційною сферами (м. Київ, Харківська, Дніпропетровська, Львівська, Донецька та Одеська області). Вони є найбільш інвестиційно-привабливими та конкурентоспроможними [4, с. 102].

Здійснюючи аналіз наявної в Україні інфраструктури інноваційної діяльності слід, перш за все, відзначити її нерозвиненість, функціональну неповноту, неспроможність охопити всі ланки інноваційного процесу. На сьогодні сформовано лише окремі елементи інноваційної інфраструктури. Так, за даними облдержадміністрацій, станом на кінець 2008 р. в усіх регіонах України діяло лише 24 інноваційних центри, 28 науково-навчальних центрів, 11 інноваційних бізнес-інкубаторів, 5 центрів інновацій і трансферу технологій, 23 центри комерціалізації інтелектуальної власності, 21 науково-впроваджувальне підприємство, 19 регіональних центрів економічної та науково-технічної інформації, 10 інноваційно-технологічних кластерів, створено 18 технологічних парків, функціонують нечисленні консалтингові фірми та небанківські фінансово-кредитні установи. У регіонах України практично відсутні венчурні фонди, а створення центрів трансферу технологій знаходиться лише на початковій стадії.

Суттєвою ознакою розвитку підприємств інноваційної інфраструктури в Україні також є нерівномірність їх розподілу за регіонами. Так, є області, де певні елементи інноваційної інфраструктури більш розвинені, порівняно з іншими регіонами. Зокрема в Полтавській області створено 3 інноваційних бізнес-інкубатори, у Луганській – 5 науково-навчальних центрів, 4 науково-впроваджувальних підприємства, 9 небанківських фінансово-кредитних установ, в Рівненській області діє 8 науково-впроваджувальних підприємств, в Івано-Франківській представлено майже всі елементи інноваційної інфраструктури – технологічний парк, інноваційний бізнес-інкубатор, дослідницький центр з питань інновацій, центр науково-технічної та економічної інформації, інноваційно-технологічний кластер, 3 центри комерціалізації інтелектуальної власності та 3 навчально-наукових центри. Досить достатньо розвинутою порівняно з іншими регіонами України є інноваційна інфраструктура в Донецькій, Хмельницькій, Житомирській, Миколаївській та Харківській областях.

Є області, де з усіх елементів інноваційної інфраструктури представлено лише технопарк і регіональний центр науково-технічної та економічної інформації (Сумська обл.) або лише інноваційний центр (Чернігівська обл.) [9, с. 25].

Проте, незважаючи на нерозвинену ділову інфраструктуру, в Україні відбувається впровадження нових форм господарювання, заснованих на мережевій моделі організації виробництва та адаптації до економіки країни, що

трансформується. Значну допомогу цьому руху забезпечили науковці місцевих університетів та інститутів.

Для забезпечення впливу місцевої влади на розвиток інноваційних процесів у деяких регіонах України обласними державними адміністраціями було розроблено та затверджено регіональні інноваційні програми, в яких стратегічною метою діяльності цих регіонів визначено формування інноваційної моделі розвитку економіки. Такі програми було затверджено в Черкаській області – “Обласна програма науково-технічного та інноваційного розвитку на 2008 – 2011 роки”; Запорізькій – “Цільова економічна програма інноваційного розвитку Запорізької області на 2008 – 2012 роки” [9, с. 25].

Реалізація зазначених програм має створити підґрунтя для активізації інноваційної діяльності, створення інноваційної, науково-виробничої інфраструктури, забезпечення інтеграції освіти, науково-технічної сфери та виробництва як передумов інноваційного розвитку економіки регіонів.

З метою створення організаційно-економічних умов, які дієво впливатимуть на розвиток інноваційної діяльності в регіонах України та в країні в цілому, Кабінетом Міністрів України 14 травня 2008 р. за № 447 прийнято постанову “Про затвердження Державної цільової економічної програми “Створення в Україні інноваційної інфраструктури” на 2009 – 2013 роки”, розроблену Міністерством освіти і науки України [2]. Серед заходів цієї Програми передбачено такі:

- розроблення законодавчої, нормативно-правової та науково-методичної бази для підтримки та розвитку інноваційних структур різних типів;
- запровадження бюджетної підтримки розвитку інноваційної інфраструктури (надання пільгових довгострокових цільових кредитів та здешевлення кредитів комерційних банків за рахунок коштів Державного та місцевих бюджетів);
- розвиток мережі регіональних інноваційних структур: інноваційних центрів, інноваційних бізнес-інкубаторів і центрів трансферу технологій;
- створення наукових парків на базі провідних вищих навчальних закладів;
- створення комунальних спеціалізованих небанківських інноваційних фінансово-кредитних установ;
- формування інноваційно-активних територій (технополісів, наукових парків).

Реалізація зазначених заходів має сприяти створенню сприятливих умов для активізації інноваційної діяльності на рівні регіону, результатом чого має стати створення в Україні повної, багатофункціональної, ефективної національної інноваційної системи. Однак кошти в Державному бюджеті України на 2009 р. для реалізації заходів Програми не передбачено.

На регіональному рівні потребують вирішення такі проблеми в інноваційній сфері:

- недостатність фінансування для забезпечення наукових досліджень та впровадження інноваційних розробок. Фінансове забезпечення науково-технологічної сфери є ключовою передумовою інноваційних процесів в економіці. За даними статистичних спостережень, в останні роки сформувалася негативна тенденція до скорочення реальних обсягів фінансування науково-технологічної сфери, хоча номінально відбувається їх збільшення. Так, протягом 2005 – 2008 рр. замість зростання відбувається скорочення фінансування (у 2007 р. 2,2 % та 1,1 % у 2008 р.) [6];

– недовершеність нормативно-правової системи регулювання та стимулювання інноваційної діяльності. Нормативно-правова база інноваційної діяльності є досить суперечливою, крім того, неповною мірою відповідає засадам економіки, що ґрунтуються на знаннях. До цього часу відсутня достатньо ефективна правова основа захисту прав інтелектуальної власності, функціонування венчурного капіталу як ринкового інституту; процедури створення окремих суб'єктів інноваційної діяльності безпідставно ускладнені. До того ж законодавчо не встановлено критерії інноваційних проектів і розмежування інвестиційних та інноваційних проектів. Недостатньо внормовані питання об'єктивної експертизи та конкурсних засад бюджетного фінансування наукових, науково-технічних, інноваційних програм і проектів. Так, Закон України “Про державні цільові програми” передбачає обов'язкове проведення державної експертизи проектів державних цільових програм згідно з нормами законодавства, які відсутні [1];

– відсутність дієвої системи пріоритетів регіонального інноваційного розвитку та відсутні механізми інтеграції регіональних галузевих програм до національної інноваційної системи. Як наслідок – заниженими і нерівномірними є темпи регіонального розвитку. Так, згідно з пілотним обстеженням інноваційної діяльності за міжнародною методологією CIS 6 у декількох регіонах (м. Київ, АР Крим, Харківська, Донецька та Чернівецька обл.), рівень інноваційної активності підприємств коливається в діапазоні 10 – 30 %; рівень інноваційної активності великих підприємств України складає 23 – 49 %, середніх – 11 – 29, малих – 7 – 23 %. Найвищий показник – серед великих підприємств м. Києва, найнижчий – серед малих Чернівецької області. У м. Києві, АР Крим та Чернівецькій обл. найвищий рівень інноваційної активності має діяльність, пов'язана з комп'ютерами та ПЗ, консультуванням у сфері архітектури та інженерингу, технічними випробуваннями (74,3 %). Для Харківської обл. – це переробна промисловість, а в Донецькій – це переробна промисловість і фінансова діяльність. Основним напрямком інноваційної діяльності (78 – 91 % підприємств) обстежених регіонів стало придбання машин, обладнання та ПЗ для виробництва нових продуктів та послуг [7];

– повільне формування сучасного та масштабного ринку інноваційної продукції. Цей фактор впливає, по-перше, з браку інформації про нові технології та про ринки збуту, і по-друге, з неготовності підприємств до нововведень. Про більшість наявних для комерціалізації нововведень споживач не знає і, відповідно, не може сформулювати попит. Одночасно розробник інноваційного продукту відчуває несприйнятливості підприємств до нововведень, зумовлене заниженою інноваційною культурою українського суспільства;

– як вже зазначалось вище, гальмує регіональний інноваційний розвиток нерозвиненість інноваційної інфраструктури. Унаслідок відсутності механізмів комерціалізації результатів науково-технічних розробок та передачі їх до сфери виробництва найслабшою стає ланка “наука-технологія-виробництво”;

– неготовність регіонального апарату управління до діяльності, яка спрямована на інноваційний розвиток економіки. Сьогодні важливі не стільки ресурси, якими володіє регіон, скільки важливі здібності регіональної влади і бізнесу у відповідь на виклики ринку швидко адаптувати наявні ресурси, а також розвивати і створювати

нові. В умовах домінування приватного бізнесу, регіональна адміністрація має можливість впливати на підприємства виключно через створення привабливого бізнес-клімату на своїй території. Регіони мають потребу в розробці стратегії, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності. На жаль, сьогодні практично всі існуючі стратегії розвитку регіонів мають декларативний характер;

– існування проблем кадрового характеру на національному та регіональному рівнях, а саме: відсутність знань з інноваційного менеджменту та досвіду в розробці бізнес-планів технологічно орієнтованих проєктів, низька кваліфікація управлінських кадрів для забезпечення інноваційного сталого розвитку регіону, відсутність досвіду ефективної роботи з інвесторами і налагодження зв'язків з потенційними партнерами, брак нормативно-правових знань і профільних фахівців з інтелектуальної власності.

Утім, світовий досвід доводить, що саме активізація використання інновацій регіонами країни дозволяє досягти високої технологічної незалежності компаній, забезпечує зростання їх ефективності і конкурентоспроможності, що сприяє економічному розвитку як на регіональному, так і на національному рівнях, та дозволяє досягти істотного підвищення доходів та якості життя населення.

Отже, одним із головних напрямів державної політики розвитку регіонів повинна бути науково обґрунтована політика, що передбачає системне використання науково-технологічного та інноваційного потенціалів.

Сьогодні, внаслідок світової фінансової кризи, головне стратегічне завдання полягає не в нескінченних відволіканнях на нові паперові концепції, програми, “антикризові” законодавчі “пакети”, а в тому, щоб реально зайнятися інноваційним розвитком країни [5].

Державна регіональна інноваційна політика, окрім загальних принципів і напрямів, повинна передбачити й механізми її реалізації. До того ж успіх зазначеної політики залежить від наявності та ефективної реалізації продуманого регіонального напрямку. Здійснюючи інноваційну політику регіону, необхідно вибрати стратегію регіональної інноваційної політики з урахуванням державної політики. У стратегії виробляють механізм її реалізації, враховуючи роль місцевих органів влади, пріоритетні напрями промислово-інноваційного розвитку для даного регіону та форму організації промислового виробництва регіонального рівня [8].

Проаналізувавши регіональний досвід реалізації інноваційної політики, можна зробити висновок, що забезпечення інноваційного розвитку регіонів має здійснюватися за такими основними етапами:

- формування і законодавче закріплення державної політики підтримки інноваційного розвитку регіонів;
- формування ефективно діючої регіональної інноваційної інфраструктури;
- розроблення програм інноваційного розвитку конкретних регіонів з урахуванням пріоритетних напрямів інноваційної діяльності регіонального рівня;
- реалізація програм інноваційного розвитку регіонів з поточним корегуванням.

Зміни механізму управління інноваційним процесом на регіональному рівні є одним з головних принципів інтенсивного економічного розвитку регіонів та становлення інноваційної економічної моделі в країні.

Література:

1. Закон України “Про державні цільові програми” від 18 березня 2004 року № 1621-IV. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/>
2. Постанова Кабінету Міністрів України “Державна цільова економічна програма “Створення в Україні інноваційної інфраструктури” на 2009-2013 роки” станом на 14 травня 2008 р. № 447 // Офіц. вісн. України. – 2008. – № 36.
3. Інноваційний розвиток регіонів: питання теорії та практики : [монографія] / В. П. Соловій, Г. І. Кореняко, В. М. Головатюк. – К. : Фенікс, 2008. – 224 с.
4. Інноваційно-технологічний розвиток України: стан, проблеми, стратегічні перспективи : аналіт. матер. до Парламентських слухань “Стратегія інноваційного розвитку України на 2010 – 2020 роки в умовах глобалізаційних викликів” / Л. І. Федулова, Ю. М. Бажал [та ін.] ; Ін-т екон. та прогноз. НАН України. – К., 2009. – 196 с.
5. Любимцев Ю. На пути к инновационной эволюции финансовой системы России. – Режим доступа : <http://institutiones.com/innovations/887-innovacionnaya-evoljucija-finansovoj-sistemy-rossii-.html>
6. Наукова та інноваційна діяльність в Україні : [статистичний збірник]. – К. : Держкомстат України, 2007.
7. Підвищення ролі регіонів у випуску високотехнологічної та інноваційної продукції: міжнародний досвід. – Режим доступу : <http://www.niisp.gov.ua/articles/66>
8. Романюк С. А. Політика регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і нові можливості: Регіональні дослідження : [монографія.] – К. : Вид-во УАДУ, 2001. – 112 с.
9. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010 – 2020 роки в умовах глобалізаційних викликів : [збірник] / М. В. Стріха, В. С. Шовкалюк [та ін.]. – К. : Прок-Бізнес, 2009. – 40 с.

Надійшла до редколегії 17.09.2009 р.